
Liberaal vrouwen

Campagne voor Jeanne Fortanier-De Wit

Liberaal vrouwen na de oorlog

door Jantine Oldersma

Als het stof van de 'doorbraak' is gaan liggen en de liberalen zich hebben afgescheiden, eerst in de Partij voor de Vrijheid en vanaf 1948 in de VVD, zijn ook de liberale vrouwen 'onder één dak' terecht gekomen. Corry Tendeloo en Nancy Zeelenberg, prominent in de Vrijzinnig Democratische Bond, zijn weliswaar toegetreden tot de Partij van de Arbeid, maar de jonge VVD heeft haar eigen vrouwelijke coryfeeën. 'In de jaren vijftig', schrijft politicologe Hella van de Velde, 'waren de leidende vrouwen van de organisatie niet ontevreden over het aantal vrouwen dat actief bij de partij betrokken was' (Van de Velde 1994, 157). De voorzitter van de vrouwenorganisatie reageert zelfs

verontwaardigd als het comité 50/50 de VVD in 1965 vraagt bij verkiezingen om en om mannelijke en vrouwelijke kandidaten te stellen: 'De VVD heeft altijd op de bres gestaan voor inschakeling van het vrouwelijk element in de politiek' (Ibidem). Toch heeft ook de VVD met Jeanne Fortanier-De Wit maar één vrouw in de Tweede Kamer tot zij in 1955 gezelschap krijgt van Joke Stoffels-Van Haften.

Historici nemen vaak aan dat de vrouwenbeweging na de mobilisatie periode die leidt tot het vrouwenkiesrecht langzaam uitdooft. Onderzoekers van sociale bewegingen spreken liever van 'overwinteren': spectaculaire

publieksacties komen minder voor, maar in de instituties worden de belangen van de achterban nog wel degelijk behartigd (Post, Oldersma & Outshoorn 2006). Hoe gaat dat in de liberale stroming? Is het feminisme inderdaad langzaam uitgedoofd of blijft er wel degelijk politieke activiteit, zij het minder spectaculair? De eerste twintig jaar, schrijft Hella van de Velde, worden de Vrouwen in de VVD voornamelijk geacht zich bezig te houden met voorlichting en propaganda voor de moederpartij. Ze organiseren conferenties, studiedagen, lezingen en zo voort om vrouwelijke kiezers er van te overtuigen dat het liberalisme de beste keus is. Liberalisme staat dus voorop. Vrouwelijke Kamerleden en leden van het hoofdbestuur van de partij worden echter ook geacht contact te onderhouden met de landelijke vrouwenorganisaties zoals de Nederlandse Vrouwenraad (NVR) en de Nederlandse vereniging voor vrouwenbelangen, vrouwenarbeid en gelijk staatsburgerschap (Van de Velde 1994, 156-157). Dit duidt op feministische overwintering. Hoe zien we deze dubbele opdracht terug in de activiteiten van de Tweede Kamerleden?

Voorkeurstemmen

Veertig jaar na het tot stand komen van het vrouwenkiesrecht – in 1959 – wijdt *Het Parool* een special aan de vrouwelijke politici. Het is een verkiezingsjaar, maar – stelt de krant – de lijsttrekkers zijn nog steeds allemaal mannen en de vrouwen schijnen dat prima te vinden want 95 procent van de stemmen gaat naar de lijststaanvoerder en nog geen half procent van de onder-

vraagden zegt op een vrouw te stemmen. ‘Zeker, er plegen wel voorkeurstemmen op vrouwelijke kandidaten te worden uitgebracht, maar de liberale mevrouw Jeanne Fortanier-de Wit, die in 1956 de favoriete der vrouwelijke voorkeurstemmen was, haalde toen toch nauwelijks een derde van de kiesdeler, welke voor het verwerven van een Kamerzetel nodig was; zelfs zij moest het hebben van het stemmenoverschot van de mannelijke lijststaanvoeders’ (*Het Parool* 1959).

Niet alleen de weinige vrouwelijke kiezers die een voorkeurstem uitbrengen zijn gecharmeerd van de vrouw die de eerste tien jaar van het bestaan van de VVD de liberale vrouwen vertegenwoordigt, ook haar mannelijke collega-Kamerleden laten zich graag door haar ringeloren: ‘Zij is heel handig in het debat, met een onschuldig gezichtje en een zeer liefvallig stemgeluid,’ schrijft de verslaggever van *Het Parool* (1955).¹ Bij haar afscheid wordt ze gekwalificeerd als ‘lief, luimig en listig’ (*Het Parool* 1958).

Maar in de special van *Het Parool* wordt ook gememoreerd dat de vrouwen in de Tweede Kamer veertig jaar nadat ze het kiesrecht hebben weten te veroveren aardig wat voor elkaar hebben gekregen op het gebied van vrouwenrechten. Dat komt volgens de krant omdat ze – zodra het daar over gaat – elkaar dwars door de partijlijnen heen weten te vinden. Bij andere onderwerpen stemmen ze mee met de partij, maar als de rechten van vrouwen in het geding zijn vormen ze een front. Dat houdt meestal in – volgens de krant – dat de vrouwen in de rechtse fracties

Joke Stoffels-Van Haaften

mee stemmen met de linkse kant van het politieke spectrum.

We zien deze opmerkelijke eensgezindheid al in een krantenbericht uit 1952 waarin we Joke Stoffels-van Haaften tegen komen die Jeanne Fortanier-de Wit in 1955 gaat bijstaan als Tweede Kamerlid voor de VVD. Het is een verslag van een verkiezingsbijeenkomst van de Nationale Vrouwenraad in Haarlem. Vrouwen en één man – de AR heeft nog steeds geen vrouwelijke Kamerleden – leggen uit waarom politiek belangrijk is voor vrouwen. Jonkvrouw Bob Wttewaal van Stoetwegen² zegt volgens de verslaggever: ‘Er zijn nog altijd mensen die het moeilijk vinden in de politieke arena een vrouw te “dulden”. Men moet gaan begrijpen dat het niet alleen “aardig” is, maar ook nodig, dat een vrouw in die arena op haar wijze de dingen zegt. Wij vrouwen van velerlei schakering moeten elkaar steunen. Wanneer wij in deze kleine aantallen blijven werken,

komen wij niet veel verder’ (*Algemeen Handelsblad* 1952).

Joke Stoffels-van Haaften legt uit wat liberalisme inhoudt: ‘Het liberale standpunt gaat uit van de vrijheid van de mens. Dit is niet een ongebonden vrijheid, want een mens die waarlijk vrij is, beseft zijn gebondenheid. En door deze gebondenheid ontstaat het gevoel van verantwoordelijkheid. Door samenwerking van deze verantwoordelijke individuen kan de beste samenleving ontstaan.’ Fijntjes herinnert ze het publiek er aan dat de eerste sociale wetten onder een liberaal ministerie tot stand kwamen en ook nu, in 1952, staat de VVD op de bres voor de vrouw: ‘Het beginselprogramma van de V.V.D. eist wettelijke gelijkstelling van man én vrouw op alle gebieden en dus o.a. opheffing van de handelingsonbevoegdheid van de gehuwde vrouw, die thans nog op een lijn staat met een onder curatele gestelde. Alle ambten in Nederland moeten voor de vrouw worden

---

opengesteld' (*Algemeen Handelsblad* 1952). Gelijkheid van man en vrouw dus, maar ook een opvatting van liberalisme, die naar de sociaal-liberale kant neigt.

Oogstjaren

Midden jaren vijftig lijken oogstjaren aan te breken voor de vrouwenzaak en de liberale vrouwen blazen daarin graag hun partij-tje mee. In maart 1955 treffen we Corry Tendeloo en Jeanne Fortanier-de Wit aan als eerste ondertekenaars van een motie die de regering vraagt het verdrag over de gelijke beloning van mannen en vrouwen voor arbeid van gelijke waarde van de Internationale Arbeidsconferentie te ondertekenen (*Handelingen Tweede Kamer*, 22 maart 1955). Die motie wordt aangenomen. In september van dat jaar zijn beide opnieuw de eerste ondertekenaars van een motie die stelt 'dat het niet op de weg van de Staat ligt de arbeid van de gehuwde vrouw te verbieden' en de regering vraagt 'de hiermede strijdende voorschriften te herzien' (*Handelingen Tweede Kamer*, 15 september 1955). Deze motie wordt uiteindelijk met 46 tegen 44 stemmen aangenomen. Voor stemmen vrouwen van zeer verschillende politieke huize: van de communistische Rie Lips-Odinot, via de CHU afgevaardigde jonkvrouwe Bob Wttewaall van Stoetwegen tot de katholieke Marga Klompé (*Handelingen Tweede Kamer*, 22 september 1955).

Intussen is Joke Stoffels-van Haaften ook toegetreden tot de Tweede Kamerfractie van de VVD en in april 1956 is zij de woordvoerder bij het debat over de hande-

lingsbekwaamheid van de gehuwde vrouw (Euwe 1959).³ Ze toont daarin aan dat ze de geschiedenis van de vrouwenbeweging op haar duimpje kent: al in haar eerste bijdrage haalt ze – duidelijk met grote instemming – P.B. van W. aan, de onbekend gebleven auteur uit de Bataafse periode die schreef: 'Laat een vrouw, op zekere jaren tenminste, meesteres over zichzelf zijn. Heeft zij gelukgoederen in de wereld, hetzij door haar arbeid of door erfenis verkregen, laat haar daar meesteres van; het huwelijk zij voortaan geen slaafs juk, maar een contract, door vrije mensen gesloten' (*Handelingen Tweede Kamer*, 10 april 1956).

“... Wel, Mijnheer de Voorzitter — en daar was zij dus blijkbaar niet te zwak voor —, liet de Germaan zijn vrouw alle arbeid verrichten, terwijl hij zelf op zijn berenhuid lag ...”

In de volgende vergadering geeft ze een lesje rechtsgeschiedenis beginnend bij de oude Germanen waar vrouwen rechteloos waren omdat ze lichamelijk zwak en geestelijk minderwaardig werden geacht. 'Wel, Mijnheer de Voorzitter — en daar was zij dus blijkbaar niet te zwak voor —, liet de Germaan zijn vrouw alle arbeid verrichten, terwijl hij zelf op zijn berenhuid lag' (*Handelingen Tweede Kamer* 27 april 1956).

Ze is dan ook blij met het voorliggende wetsontwerp: 'Dit ontwerp wil een einde maken aan de maritale macht, wil een einde maken aan gehoorzaamheidsplicht en onderdanigheid van de vrouw in het

huwelijk, wil een einde maken aan haar handelingsonbekwaamheid' (ibidem). Het ontwerp wordt aangenomen, zij het dat de man toch nog het hoofd van de echtvereniging blijft (*De Tijd* 1956).

In 1959 wordt Joke Stoffels-van Haaften voorgedragen voor het plaatsvervangend voorzitterschap van de Tweede Kamer. De katholieke Leo Kortenhorst is gekozen tot voorzitter en voor het plaatsvervangerschap staan zowel Joke Stoffels-van Haaften als de socialist Jan Bommer kandidaat. 'Sommige afgevaardigden steunen liever een socialist dan een vrouw', schrijft *De Telegraaf* in 1959, en na moeizaam tellen komt de uitslag. Bommer 63 stemmen en mevrouw Stoffels-van Haaften 64.

In de jaren dertig worden de vrouwen in de Tweede Kamer gedwongen tot een terug-

tocht; onder invloed van de crisis wordt het recht op arbeid zelfs voor vooruitstrevende liberalen een voorrecht dat mannen eerder toekomt dan vrouwen. Midden jaren vijftig halen de vrouwen niet alleen een hervorming van het huwelijksrecht, maar ook het recht op arbeid binnen.

Alleenstaanden

In 1956 komt Jeanette ten Broecke Hoekstra in de Kamer, zodat de VVD fractie tot aan 1958 zowaar drie vrouwelijke leden telt.⁴ Ook zij – 'een vrouw met een prettig, open gezicht en een gulle lach, met een nuchtere kijk op het leven', aldus *De Telegraaf* – is geworteld in de vrouwenbeweging (*De Telegraaf* 1953). Ze is lid van het Nederlandse Vrouwen Comité, de Contactgroep voor Vrouwen in de Europese Beweging, hoofdbestuur lid van de Vereniging voor Vrouwenbelangen, Vrouwenarbeid en Gelijk Staatsburgerschap, lid Nationale Vrouwenraad en International Alliance of Women en lid van de Nederlandse Bond van Vrouwen, werkzaam in bedrijf en beroep.

In 1949 komt zij in de politiek terecht op aandringen van haar vriendin Welmoet Wijnaendts Francken-Dyserinck: 'Pas in 1949, toen ik een lezing had gehouden over arbeidsdienstplicht voor meisjes, in een kring van VVD-vrouwen, vroeg men mij of ik op een kieslijst wilde worden geplaatst. Korte tijd later — ik was op een congres van de vrouwenraad te Lugano kreeg ik een telegram van mijn vriendin Welmoet Wijnaendts Francken. "Hoera" seinde ze. Dat betekende: ik was in de Haagse gemeen-

Jeanette ten Broecke-Hoekstra

---

teraad gekozen. En ik had door mijn reis zelf helemaal niet kunnen stemmen' (*Algemeen Handelsblad* 24 oktober 1958).

Jeanette Ten Broecke Hoekstra heeft door haar achtergrond als directeur van een dienstbodenopleiding belangstelling voor het huishouden en ze pleit in toespraken voor professionalisering van huishoudelijk werk: 'Het huishoudelijk beroep moet worden omhoog gehaald. Het moet officieel als beroep worden erkend en er moeten behoorlijke arbeidsvoorwaarden voor worden vastgesteld' (*Algemeen Handelsblad* 1947). Zij blijft ongehuwd en ontpopt zich dan ook als belangenbehartiger van alleenstaanden die in de jaren vijftig en zestig nog ernstig worden gediscrimineerd. Op de woningmarkt komen ze er niet aan te pas omdat gezinnen in de jaren waarin woningen uitermate krap zijn, voorgaan. Als gemeenteraadslid pleit ze dan ook voor de bouw van speciale flats voor alleenstaanden (*De Telegraaf* 1955). Maar ze bekritiseert ook de manier waarop wordt gebouwd: 'Waarom moeten de bouwplannen uitgevoerd worden door mannen? Technisch kan het niet anders, maar het zou zo moeten zijn dat een aantal vrouwen deel uitmaakt van de bouwcommissies; huisvrouwen met de praktische ervaring van elke dag en artistiek aangelegde vrouwen die de nodige sfeer weten te brengen' (*De Telegraaf* 1953).

Ook het belastingstelsel is in deze periode zeer nadelig voor alleenstaanden: 'Wij vullen de schatkist met veel te hoge bedragen omdat, zo zegt men, onze miljoenen niet

gemist kunnen worden' (*De Tijd* 1966). Joke Stoffels-van Haaften verzet zich in de Tweede Kamer – ongetwijfeld met grote instemming van Jeannette Ten Broecke Hoekstra – ook fel tegen verhoging van de kinderbijslag. 'Iedere verhoging van de kinderbijslag verdeelt uiteindelijk de totaal beschikbare loonsom méér ten gunste van de gezinnen met kinderen, ten koste van de ongehuwden en de gehuwden zonder kinderen. Nu moet het behoefte-element in de loonvorming niet verder tot gelding komen dan tegenover die andere groepen verantwoord is. Ook dit is een sociaal vraagstuk, Mijnheer de Voorzitter, men is geneigd dit weleens te vergeten' (Handelingen Tweede Kamer, 13 december 1956). Met Jeanette Ten Broecke Hoekstra lijkt onder de liberale vrouwen weer een wat meer 'productief' liberale wind te waaien.

Maar in een andere kwestie blijkt het sociale hart toch vooral aan de rechterzijde van de Kamer te kloppen. Haar ervaringen in Nederlands-Indië maken dat het lot van de vele gerepatrieerden Jeanette ter harte gaat. Dat komt vooral sterk tot uiting als op passagiersschip de Johan van Oldenbarneveldt 139 verstekelingen zijn aangetroffen die asiel zoeken in Nederland. Minister Samkalden stuurt 37 van hen terug naar Indonesië omdat ze geen binding met Nederland zouden hebben (Brugsma 2019). Jeanette ten Broecke Hoekstra pleit hartstochtelijk voor barmhartigheid, maar krijgt nul op het rekwest. 'Een trieste affaire met vele duistere punten. Duidelijk is alleen de oprechtheid, waarmee de spreekster, mej. mr. J. J. Th. ten

Haya van Someren-Downer met haar pasgeboren zoon

Broecke Hoekstra, in 's lands vergaderzaal beroep doet op 's lands geweten', stelt het *Algemeen Handelsblad* in 1958. Maar in de communistische en de socialistische krant krijgt ze er stevig van langs: de beroering over de 37 is volgens *De Waarheid* beperkt tot 'zeer bepaalde milieus en bepaalde redactiekantoren'. *Het Vrije Volk* constateert verheugd dat de 'zaak van de verstekelingen zorgvuldig en menselijk [is] bezien'.

In de loop van de jaren zestig vinden de vrouwen van verschillende fracties elkaar weer in de verdediging van de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH), die door de opkomst van 'de pil' inkomsten terug ziet lopen. Zo wordt in een commissievergadering subsidiering van de vereniging bepleit: 'Mevrouw Singer en mejuffrouw Ten Broecke Hoekstra (een vriendelijke liberale dame met helemaal de houding van: de paden op, de lanen in en vlindertjes vangen) leken de katholieke

onderminister Bartels er ten onrechte van te verdenken dat hij de NVSH een stille dood wil laten sterven en dit terwijl, zoals mej. Ten Broecke uitlegde, wij elkaar over zeshonderd jaar gaan opvreten vanwege de overbevolking' (*De Volkskrant* 1966).

'Vrouwzijn'

Als het gaat over maatschappelijke zaken, zegt Joke Stoffels-van Haaften in een interview, dan zijn vrijwel alle woordvoerders de vrouwen uit de fractie, maar bij veel andere zaken komen ze niet aan bod. 'Ik wil best vechten voor de sociale belangen van ons volk, maar het betekent toch weer een nieuwe discriminatie aan ons adres. Ik heb dit jaar speciaal iets anders gevraagd' (Euwe 1959). Bij het doornemen van de Handelingen van de Tweede Kamer blijkt inderdaad dat de vrouwen voornamelijk de 'typische' vrouwen onderwerpen behandelen: maatschappelijk werk, onderwijs, kinderbijslag en ga zo maar door. Het zal nog enige

---

decennia duren voor het niet meer vanzelfsprekend is dat vrouwen de ‘zachte’ en mannen de ‘harde’ onderwerpen behandelen.

Ook de belangstelling voor het uiterlijk en het ‘anders zijn’ van vrouwelijke politici komen we al veelvuldig tegen in de krantenartikelen waarin zij worden geïnterviewd. We hebben hiervoor al gezien dat Jeanne Fortanier-de Wit een populair Kamerlid is vanwege haar charme en haar plezierige uiterlijk. Ze wordt geprezen omdat ze niet zoals Suze Groeneweg ‘sluitzegelblouses’ draagt’. Ten Broecke Hoekstra is een wat sportiever type: ‘de paden op, de lanen in en vliedertjes vangen’. Als Fortanier-de Wit besluit de Kamer te verlaten om zich meer aan haar gezin te wijden wordt in het blad van de VVD met begrip gereageerd op haar besluit, maar ze wordt ook gewaardeerd omdat ze heeft laten zien dat het liberalisme niet alleen maar verstandelijk is maar ‘een hart’ heeft (*Vrijheid en Democratie* 1958). *Het Parool* weet te melden dat zelfs ‘Professor Romme [...] die de gehuwde vrouw maar het liefst in haar gezin ziet, [...] haar, toen ze nog volop Kamerlid was, [...] eens openlijk heeft geprezen als: een lieve moeder’ (*Het Parool* 1958).

‘Een nog aarzelende, licht geheven voorzittershamer, een blozen en pas dan de korte tik, die aangeeft dat de elkaar onderbrekende Kamerleden iets te ver gaan. Soms is daarvoor een aanmoedigend knikje van een collega nodig’ (*De Telegraaf* 1959). Aldus de parlementaire verslaggever over plaatsvervangend Kamervoorzitter Stoffels-van

Haaften. In het *Algemeen Handelsblad* heet het: ‘Zij is blond. Zij vecht voor de positie van de vrouw. Haar ogen zijn levendig.’ Ook het feit dat ze naast het Kamerlidmaatschap een man en een dochter heeft komt daarin uitgebreid aan de orde. Hoe doet ze dat toch met het huishouden? Ze blijkt veel blikgroente te gebruiken en gezinsleden eten veel fruit voor de vitamines. Haar man en dochter amuseren zich prima als ze op reis is. ‘Mevrouw Stoffels bewijst, dat een zelfstandig politiek denkende vrouw geen typische careerwoman, met alle kunstmatig gekoelde elementen van dien, behoeft te zijn. Zij kan niettegenstaande al haar activiteiten nog fijn vrouwelijk rebelleren over de dingen van het dagelijkse leven.’ Deze vriendelijke constatering over het Kamerlid schiet bij de hoofdredacteur van het *Gereformeerd Gezinsblad*, Jongeling, in het verkeerde keelgat: ‘Zij heeft zich laten interviewen en portretteren, daar, waar zij niet thuis is, nl. in haar huis. (...) Is zij een enkele maal thuis, en bereidt zij een maaltijd, dan redt zij zich met blikken en vitamines en vruchten’ (Jongeling 1959).

Het zal niet de laatste keer zijn dat vrouwen in de politiek zich verbazen over en een beetje verontwaardigd zijn over de overdadige belangstelling voor hun uiterlijk, hun huishouden en hun huisgenoten. Maar ze gaan zich wel steeds meer wapenen tegen de stereotyperingen.

Overwinteren

In 1960 komt Haya van Someren-Downer in de Tweede Kamer. Met haar treedt in feite

een nieuwe generatie aan die op veel plekken in de partij haar stempel zal drukken.

“... Bij het doornemen van de Handelingen van de Tweede Kamer blijkt inderdaad dat de vrouwen voornamelijk de ‘typische’ vrouwen onderwerpen behandelen: maatschappelijk werk, onderwijs, kinderbijslag en ga zo maar door ...”

De geschiedenis van liberale vrouwen in de jaren veertig en vijftig laat zien dat de expressieve functie van de feministische beweging – spectaculaire publieksacties – inderdaad dooft, maar dat er wel degelijk een actief netwerk aanwezig is in de politiek dat ook zaken voor elkaar krijgt. In feite wordt een progressief feministische agenda, al opgesteld in de jaren rond 1900 stukje bij beetje uitgevoerd. De eerste Tweede Kamerleden van de VVD hebben niet alleen een indrukwekkende staat van dienst achter de rug in de restanten van de feministische organisaties die rond de eeuwwisseling zijn opgericht, de partij verwacht ook van ze dat ze die contacten zullen onderhouden. In ieder geval in deze periode lijkt de combinatie van liberalisme en feminisme nog niet veel wrijving op te leveren.

J. Oldersma is politicoloog en redacteur van het Tijdschrift voor Genderstudies.

Literatuurlijst

• ‘De vrouw en de komende verkiezingen’, *Algemeen Handelsblad*, 27 mei 1952.

- ‘Een jaar verplicht werken in de huishouding’, *Algemeen Handelsblad*, 11 december 1947.
- Ten Broecke Hoekstra, J.J.Th., ‘Pleidooi uit mensenliefde’, *Algemeen Handelsblad*, 24 oktober 1958.
- Brugsma, C., ‘Tussen wal en schip. Naar het land van verlangen’, *Andere Tijden*, 2019, URL: <https://anderetijden.nl/programma/1/Andere-Tijden/aflevering/158/Tussen-wal-en-schip-geraadpleegd> op 23 april 2019.
- Euwe, C., ‘Mevrouw Stoffels-van Haaften: Ik hoop dat ze me weer kiezen’, *Algemeen Handelsblad*, 9 januari 1959.
- Handelingen Tweede Kamer, 13 december 1956.
- Handelingen Tweede Kamer, 27 april 1956.
- Handelingen Tweede Kamer, 10 april 1956.
- Handelingen Tweede Kamer, 22 september 1955.
- Handelingen Tweede Kamer, *Motie van orde 4075 I*, 15 september 1955.
- Handelingen Tweede Kamer, *Motie van orde 3421 7*, 22 maart 1955.
- P. Jongeling, ‘Van Binnenlands gebueren. De grootste vrouw’, *Gereformeerd gezinsblad*, 20 januari 1959.
- ‘De vrouw in het parlement’, *Het Parool*, 5 maart 1959.
- ‘Lieve moeder’, *Het Parool*, 17 februari 1958.
- ‘Nieuw lopertje’, *Het Parool*, 12 september 1955.

• Post, V., Oldersma, J., Outshoorn, J., 'Overwint-
teren of geruisloze mobilisatie? Ontwikkelingen
in 'de' vrouwenbeweging in Nederland sinds de
jaren negentig', *Tijdschrift voor Genderstudies*,
2006, vol. 9, nr. 2, pp. 12-25.

• 'De Kadet hekelt politieke spelletjes: Zaak van
verstekelingen is zorgvuldig en menselijk bezien',
Het vrije volk: democratisch-socialistisch dagblad,
17 oktober 1958.

• 'De vrouw zoekt haar recht', *De Telegraaf*, 28
oktober 1953.

• 'Ik geloof niet in het gevaar van partijdigheid',
De Telegraaf, 3 oktober 1959.

• 'Liever geen vrouw', *De Telegraaf*, 16 septem-
ber 1959.

• 'Wereldvrijgezellendag in Den Haag', *De Tele-
graaf*, 7 mei 1955.

• 'Woningbouw', *De Telegraaf*, 28 oktober 1953.

• 'De Man moet het hoofd van de echtvereni-
ging blijven. Mr. Van Rijkevorsel beroept zich op
de Nijmeegse prof Petit', *De Tijd*, 28 april 1956.

• 'Eigen partij gevaarlijk voor vrijgezellenbond
ongehuwden in strafklasse', *De Tijd*, 20 mei
1966.

• Van de Velde, H., *Vrouwen van de partij*,
Leiden, 1994.

• 'Bij het parlementaire afscheid van mevrouw
Fortanier-De Wit', *Vrijheid en Democratie*, 22
februari 1958.

• 'Seksualiteit', *De Volkskrant*, 26 februari 1966.

• 'VVD-stunt ging uit als nachtkaaers Geforceerd
spektakel rond verstekelingen', *De waarheid*, 17
oktober 1958.

---

1. Jeanne Fortanier-de Wit (1907-1993) is
geboren in Den Haag en werkt als onderwijze-
res voor ze de politiek in gaat. Tussen 1939 en
1941 en opnieuw van 1945 tot 1946 zit ze in de
gemeenteraad van Rotterdam. In 1958 verlaat ze
de Kamer om meer tijd te kunnen besteden aan
haar gezin. Ze is getrouwd met de directeur van
het gewestelijk arbeidsbureau in Amsterdam,
heeft een zoon, en woont in Overveen.

2. De achternaam 'Wttewaall' is niet verkeerd
gespeld. Hij wordt uitgesproken als 'uutewaal'.

3. Joke Stoffels-van Haafden (1917-1992) wordt
geboren in Est en Opijnen en studeert rechten in
Utrecht waarin ze drie maanden na de bezetting
afstudeert. In de oorlog werkt ze op een arbeids-
bureau waar ze zo goed mogelijk 'illegalen' helpt.
Na de oorlog werkt ze in het verzekeringswezen
en als advocaat. Van 1950 tot 1960 zit ze in de
Provinciale Staten van Nood-Holland, in de
jaren zeventig is ze burgemeester van Heiloo
en van Soest. Ze trouwt in 1943, verhuist naar
Haarlem en krijgt een dochter. Stoffels-van Haaf-
den is in de loop van de jaren president van de
Vereniging voor Vrouwenbelangen, Vrouwenar-
beid en Gelijk Staatsburgerschap, voorzitter van
het Nederlands Vrouwen Comité en bestuurslid
van de Vereniging van Vrouwen met Academi-
sche Opleiding (Euwe, 1959).

4. Jeanette ten Broecke Hoekstra (1901-1981)
stamt uit een officiersgezin. Zij studeert rech-
ten aan de Universiteit Leiden en gaat na haar
studie met een vrijgezelle oom en zijn zuster
naar Nederlands-Indië om in de huishouding te
helpen. Ze werkt in de jaren dertig als leidster
van kindertehuizen, wordt directeur van een
dienstbodenopleiding en wordt in de oorlog chef
vrouwenbemiddeling van het Rijksarbeidsbu-
reau. Na de oorlog werkt ze op het ministerie
van Sociale Zaken tot ze in de Tweede Kamer
komt. Van 1949 tot 1964 zit ze ook de gemeente-
raad van Den Haag.

